

^ Mitmel pool aedades
ja parkides püüavad
kevadepilku silladest
sinetavad puude- ja
põõsastealused.

KEVADISED KAUNITARID LILLEAIAS

Anneli Banner

FOTOD: ANNELI BANNER, EESTI VABAÕHUMUUSEUM, PIXABAY

Pika talve järel ootab iga aiapidaja pikisilmi esimesi puhkevaid õisi. Kevadiste sibullillede mullas peituvatesse sibulatesse kogutud toitained lubavad neil varakult kasvu alustada ja õitseda. Ajaks, mil puud ja põõsad lehte lähevad ning püsilillede puhmikud peenardel tooni andma hakkavad, on nende hiilgeaeg aedades juba läbi.

< Lumikellukesed on aedades esimesed kevadekuulutajad.

< Märtsikellukesele on iseloomulikud õiekattelehtede tippude rohekaskollased täpid.

LUMI- JA MÄRTSIKELLUKE

Lumevabadel laikudel pistab vahel juba märtsis nina mullast välja tagasihoidlike tilgakujuliste õitega harilik lumikelluke (*Galanthus nivalis*). Teda ei heiduta uuesti mahasadav lumevaip ega ka küllalt krõbedad külmakraadid. Lumikellukesest vaid veidi hiljem avab oma suured ja kaunid kellukjad õied kevadine märtsikelluke (*Leucojum vernum*). Õigupoolest õitsevad need kaks aedades sageli koos ja segiläbi. Looduslikult kasvavad mõlemad kevadekuulutajad Kesk- ja Lõuna-Euroopa mägedes ning aedades kasvatati neid juba 15.–16. sajandil.

SINILIILIA

Aprillis, kui kevad on täies hoos, alustab õitsemist puhassiniste õitega harilik siniliilia ehk silla (*Scilla sibirica*). Maikuus toob aedadesse sinist värvi harilik kobarhüatsint (*Muscari botryoides*). Taime väikesed kuljusetalised õied on koondunud tihedatesse kobaratesse. Aiataimena kasvatati teda Euroopa aedades väidetavalt juba keskajal. Ka nende taimede looduslik kasvuala jääb Kesk- ja Lõuna-Euroopasse. Siniliilia on väga vähenõudlik ja vastupidav taim ning paljuneb hästi nii tütersibulate kui seemnetega. Kobarhüatsintki annab kergesti isekülvi. Mõlemal liigil on olemas ka valgeõieline vorm.

Kuigi paremaks õitsemiseks soovitatakse varakevadi sibullilli aeg-ajalt ümber istutada, kasvavad nad hästi ilma selletagi. Nende kõigi kohta võib öelda seda, mida arvati lumikellukesest 1914. aastal väljaantud raamatus „Aialilled, ilupuud ja ilupõõsad“: „*On nad kord istutatud, siis pole enam vaja muud hoolitseda, et neid ümber ei kaevata ja lehed neil võimalikult külge jääksid, kui nad maikuul ära närtsivad. Siis ilmuvad need kaunid õied igal kevadel, kui lumi ära läheb, sadandetena.*“ Neid kõiki kasvatati hiljemalt 19. sajandil meiegi mõisaaedades, kust nad vähehaaval taludesse levisid. Samas tuleb nentida, et näiteks Tartus asuva „Erika“ aiaäri 1912. aasta hinnakiri ei pakkunud veel mitte ühtegi sibullille.

^ Sillad koos loodusliku kuldtähega.

> Kollase nartsissi kasvuala
Tartumaal Sookalduse külas.

> Lihtsa ja lõhnava õiega
poeedinartsiss on paljude
lemmik.

NARTSISS

Aprillis alustavad õitsemist ka esimesed nartsissid. Needki kasvavad looduslikult peamiselt Lõuna-Euroopas ja olid Vahemeremaades juba antiikajal tuntud ilu- ja ravimtaimed. Lääne-Euroopa aedadesse jõudsid nartsissid 16. sajandil, Eesti aladele ilmselt 17. sajandi lõpul. Nende hulgas ka madalakasvuline aprilli lõpus kollaseid trompetõisi kandev ja kergesti paljunev kollane nartsiss (*Narcissus pseudonarcissus*). Selle taimega käib käib kaasas üks lugu, mida kevadeti ikka ja jälle meelde tuletatakse. Nimelt olevat Tartumaal Sookalduse küla Singli talu peremees Peep Sibul toonud 19. sajandi lõpus Saare mõisast kollase nartsissi sibula ja selle oma aeda istutanud. Praeguseks on taluhooned kadunud, kuid kollane nartsiss kasvab endises taluaias rõõmsalt edasi ja on enda alla võtnud suure tüki heinamaast.

Vanade nartsisside seas kõige tuntum ja levinum on valgete lõhnavate õite ja hilise õitsemisajaga poeedinartsiss (*N. poeticus*). 1914. aastal kiideti, et vaevalt „mõnda teist sibulataime leidub, mis valge liilia kõrval nii suurt laialilagunemist meie aedades oleks leidnud, kui luuletajate nartsiss.“ Tuleb siiski tunnistada, et laialt levinud oli poeedinartsiss sel ajal eeskätt mõisa- ja linnaaedades. Taluaedades oli ta, nagu ka kollane nartsiss, aiandustegelase Jaan Pordi sõnul veel 1930. aastate alguses üsna tundmatu. Sellegipoolest peetakse poeedinartsissi oma lihtsa ilu ja erakordse vastupidavuse tõttu tõeliseks talunartsissiks. Ta võib ka hooldamata kõrge rohu sees aastaid kasvada ja õitseda.

Kui nartsissipuhmikud lähevad liiga tihedaks, tuleb need rikkalikumaks õitsemiseks laiali lahutada ja sibulad ümber istutada. Seda on kõige õigem teha augustis. Nartsissisibulatel ei ole suvist puhkeperioodi, seetõttu ei tohi neid õhu käes kuivatada, vaid kohe peale väljakaevamist tagasi mulda istutada. Õigeks istutussügavuseks arvestatakse kõigi sibullillede puhul reeglina kolmekordset sibula kõrgust. Kergetel liivastel muldadel võib istutada sügavamale.

^ Põhiliigi kõrval leidub vanades aedades sageli ka poeedinartsissi täidisõielist vormi.

> Metstulbi puhkemisel longus õied
avanevad hiljem kui kollased tähekesed.

✓ Kevadine nartsissiõites koduõu
Varnjas. (Foto: Eesti Vabaõhumuuseum)

TULP

Kevadisele õieilule paneb krooni tulpide õitseage. Looduslikud tulbiliigid kasvavad peamiselt Vahemere- ja Kesk-Aasias. Aedtulbi (*Tulipa gesneriana*) kasvatuse- ja aretuslugu on aga pikk ja segane. Arvatakse, et Kesk-Euroopasse toodi tulbiseemned 16. sajandil Türgist, kust sibulad edaspidi mujalegi jõudsid. Eesti ala linnades ja mõisates kasvatati tulpe nagu nartsissi 17. sajandi lõpul. Mõisaaedades on aedtulbi kõrval pärit ka kergesti metsistuv kollaseõieline metstulp (*T. sylvestris*). Taluaedades levisid tulbid rohkem alles 1920.–30. aastatel. Sel ajal leidsu siin juba kohalikke aednikke, kes nii sibulaid kui lõikeõisi müügiiks kasvatasid. Tuntuim nende seas oli Johannes Raits, kes pani oma sibullilleaiale Tartumaal Kavildas aluse 1911. aastal. 1930. aastate lõpus kasvas seal üle 200 tulbisordi ja rohkem kui 50 erinevat nartsissi.

Tulbi paljudest sordirühmadest olid kuni 1960. aastateni kõige hinnatumad mai lõpus, juuni alguses õitsevad kõrgekasvulised ja väga erinevat värvi õitega darvintulbid. Pärast II maailmasõda hakkasid populaarsust koguma varased, lopsakad ja suurte õitega darvinhübriidsordid. Nende hulka kuuluvad ka erkpunaste õitega tulbid, mis õitsevad mai keskpaigas paljudes meie koduaedades.

Iga 3–4 aasta tagant võiks tulbisibulad suvel peale lehtede kolletumist välja kaevata, puhastada ning sügiseni kuivas kohas hoida. Et tulbisibulad juurduvad kõige paremini jahedas mullas, on nende istutamiseks õige aeg oktoober. Sooja sügise korral võib seda teha hiljemgi. Sel juhul võib aiapidaja igal kevadel oma aias kaunita õite üle rõõmustada.

< Punaseõieliste darvinhübriidide seas on tegelikult mitu üksteisest raskesti eristatavat tulbisorti.

~ Sinililiad on hõivanud
vana pargi, olles üheks esimeseks
kevadekuulutajaks. (Foto: Pixabay)

